

دانشکده‌ی حقوق و علوم سیاسی

پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد در رشته‌ی علوم سیاسی - مطالعات خاورمیانه و شمال آفریقا

نفت و سیاست خارجی عراق در نظم نوین منطقه خاورمیانه پس از صدام (با تأکید بر ایران)

به‌وسیله‌ی
سمیه محمودی

استاد راهنما
دکتر ابراهیم عباسی

خرداد ۱۳۹۱

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

به نام خدا

اظہارنامہ

اینجانب سمیہ محمودی دانشجوی رشته علوم سیاسی گرایش مطالعات خاورمیانه و شمال آفریقا دانشکده حقوق و علوم سیاسی اظہار می‌کنم که این پایان نامه حاصل پژوهش خودم بوده و در جاهایی که از منابع دیگر استفاده کرده‌ام، نشانی دقیق و مشخصات کامل آن را نوشته‌ام. همچنین اظہار می‌کنم که تحقیق و موضوع پایان‌نامه ام تکراری نیست و تعهد می‌نمایم که بدون مجوز دانشگاه دستاوردهای آن را منتشر ننموده و یا در اختیار غیر قرار ندهم. کلیه حقوق این اثر مطابق با آیین‌نامه مالکیت فکری و معنوی متعلق به دانشگاه شیراز است.

نام و نام خانوادگی: سمیہ محمودی

تاریخ و امضاء: ۱۳۹۱/۳/۲۱

به نام خدا

نفت و سیاست خارجی عراق در نظم نوین منطقه‌ی خاورمیانه پس از صدام
(با تأکید بر ایران)

به کوشش
سمیه محمودی

پایان نامه

ارائه شده به تحصیلات تکمیلی دانشگاه به عنوان بخشی
از فعالیت‌های تحصیلی لازم برای اخذ درجه‌ی کارشناسی ارشد

در رشته‌ی
علوم سیاسی - مطالعات منطقه‌ای با تأکید بر خاورمیانه

از دانشگاه شیراز

شیراز

جمهوری اسلامی ایران

ارزش‌یابی شده توسط کمیته‌ی پایان‌نامه با درجه‌ی: عالی

.....
دکتر ابراهیم عباسی، استادیار بخش علوم سیاسی (رئیس کمیته).....

.....
دکتر رضا اکبری‌ان، دانشیار بخش اقتصاد.....

.....
دکتر سید جواد صالحی، استادیار بخش علوم سیاسی.....

خرداد ۱۳۹۱

تقدیم به:

پدر و مادر عزیزم

به پاس عاطفه‌ی سرشار و گرمای امیدبخش وجودشان که
در این سردترین روزگاران بهترین پشتیبان است و

همسر و برادر عزیزم

به پاس مهربانی همیشگی‌شان

سپاسگزاری

«منت خدای را عزوجل، که طاعتش موجب قربت است و به شکر اندرش مزید نعمت» سپاس فراوان پروردگار یکتا را که هستی‌مان بخشید، به طریق علم و دانش رهنمونمان شد، به هم‌نشینی رهروان علم و دانش مفتخرمان نمود و خوشه‌چینی از علم و معرفت را روزیمان ساخت. سپاس و احترام خانواده‌ام را که موهبت کسب دانش عطایم نمودند و در این راه از ذره‌ای محبت و کمک دریغ ننموده‌اند.

اکنون که آخرین مرحله از دوره‌ی کارشناسی ارشد را سپری می‌کنم؛ بر خود لازم می‌دانم که سپاسگزار تمام عزیزانی باشم که در این مسیر یاریم نمودند.

از استاد راهنمای بزرگووارم دکتر ابراهیم عباسی، اساتید مشاور مهربانم؛ دکتر اکبریان و دکتر صالحی و ریاست محترم بخش علوم سیاسی؛ دکتر فرهاد قاسمی که با رهنمودهای ارزشمندشان روشنگر راهم بودند، کمال تشکر و قدردانی را دارم.

چکیده

نفت و سیاست خارجی عراق در نظم نوین منطقه خاورمیانه پس از صدام (با تأکید بر ایران)

به کوشش

سمیه محمودی

عراق به عنوان یکی از واحدهای مهم منطقه‌ی خاورمیانه، از بازیگران اصلی عرصه‌ی نفت در جهان و زیر سیستم خلیج فارس است. سیاست خارجی این کشور در خاورمیانه و ایران، از گذشته‌ی دور در چارچوب دولت عثمانی بر مبنای ملاحظات ایدئولوژیک استوار بود و پس از شکل‌گیری دولت سکولار در عراق بر ملاحظات سرزمینی استوار شد و تعارضات ادامه یافت. اما به نظر می‌رسد سیاست خارجی آن در مقطع جدید تاریخ آن کشور با سرمایه‌گذاری‌های زیاد در حوزه نفت به سمت ملاحظات دیگری سیر می‌کند. بنابراین سوال اصلی این پژوهش آن است که تأثیری بر سیاست خارجی خاورمیانه‌ای عراق به ویژه در رابطه با ایران داشته است؟ هدف، بررسی تأثیر نفت بر سیاست خارجی عراق در نظم نوین منطقه‌ی خاورمیانه پس از صدام (با تأکید بر ایران) است. در این رساله با استفاده از اصول نظریات همگرایی، منطقه‌گرایی و پترولیسیکس، چگونگی ارتباط و تأثیرگذاری نفت بر سیاست خارجی عراق بررسی می‌شود. فرض اصلی این نوشتار آن است که در کنار متغیرهای تأثیرگذار بر سیاست خارجی منطقه‌ای عراق، از جمله (قومیت‌ها، تنگناهای ژئوپلیتیک، پان‌عربیسم حزب بعث و ساختارهای سیاست‌گذاری داخلی آن، ایدئولوژی سنی و شیعی، رقابت برای حضور گسترده در منطقه‌ی خلیج فارس و...)، نفت نیز متغیری تأثیرگذار بر سیاست خارجی این کشور در گذشته و حال بوده و در برخی مواقع سایر عناصر را نیز تحت تأثیر خود قرار داده است؛ نقشی که در آینده نیز تداوم خواهد داشت؛ به طوری که این عنصر در گذشته، سیاست خارجی عراق را در رابطه با همسایگان بویژه ایران رادیکال و در حال حاضر نیز باعث رقابت در خاورمیانه و ایران خواهد شد. این پژوهش روش اثبات این فرض را با روش تحلیلی-توصیفی و تحلیل محتوای آماری در پنج فصل دنبال می‌نماید. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد نخستین بار است که ملاحظات ژئواکونومیکی بر ملاحظات ایدئولوژیکی و سرزمینی در سیاست خارجی عراق در حال پیشی گرفتن است. لیکن این ملاحظات باز هم در چارچوبی رقابتی دنبال می‌شود. نیاز عراق به سرمایه‌گذاری در میداین مشترک و تنگناهای آن کشور در صدور نفت بویژه در خلیج فارس باز هم سیاست خارجی آنرا رادیکال خواهد کرد.

واژه‌های کلیدی: نفت، سیاست خارجی، عراق، ایران، منطقه‌ی خاورمیانه، نظریات همگرایی و منطقه‌گرایی، پترولیسیکس، ژئواکونومیک

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: مقدمه

۲	۱-۱- بیان مسئله
۴	۲-۱- ادبیات پژوهش
۶	۳-۱- اهمیت و ضرورت پژوهش
۷	۴-۱- سؤال اصلی پژوهش
۷	۱-۴-۱- سؤالات فرعی
۷	۵-۱- فرضیه پژوهش
۸	۶-۱- متغیرهای پژوهش
۸	۷-۱- تعریف واژگان کلیدی
۸	۱-۷-۱- سیاست خارجی
۹	۲-۷-۱- منطقه
۱۰	۳-۷-۱- خاورمیانه
۱۱	۴-۷-۱- اوپک
۱۱	۸-۱- روش پژوهش و ابزارهای پژوهش
۱۲	۹-۱- محدوده زمانی و مکانی پژوهش
۱۲	۱۰-۱- سازماندهی پژوهش

فصل دوم: مبانی نظری پژوهش

۱۵	۱-۲- چارچوب مفهومی
۱۵	۲-۱-۱- سیاست خارجی از دیدگاه نظریه پردازان روابط بین الملل
۱۶	۲-۱-۲- ژئواکونومی
۱۷	۲-۱-۳- پتروپلتیکس
۱۸	۲-۲- مبانی نظری

۱۸	۱-۲-۲- سیاست خارجی و نوع الگوی رفتاری واحدها.....
۱۹	۲-۲-۲- جایگاه سیاست خارجی و عوامل مؤثر بر آن در نظریات روابط بین‌الملل.....
۲۲	۳-۲-۲- نظریات مربوط به منطقه‌گرایی و همگرایی.....
۲۷	۴-۲-۲- نظریه پتروپلیتیکس.....
۲۸	۵-۲-۲- ارتباط ژئواکونومی - ژئوانرژی - سیاست خارجی.....
۲۹	۶-۲-۲- ارتباط نفت و سیاست خارجی.....
۳۱	۷-۲-۲- پیوند نفت و سیاست خارجی در عراق.....
۳۵	جمع‌بندی فصل دوم.....

فصل سوم: سیاست خارجی عراق و عناصر تأثیرگذار بر آن

۳۹	۱-۳- موقعیت ژئوپلیتیک عراق.....
۴۲	۲-۳- قشربندی اجتماعی عراق.....
	۳-۲-۱- قشربندی اجتماعی عراق به عنوان یک متغیر داخلی و تأثیر این متغیر
۴۲	بر سیاست خارجی عراق.....
	۳-۲-۲- قشربندی اجتماعی عراق (کردهای عراق) به عنوان یک متغیر منطقه‌ای
۴۵	تأثیرگذار بر سیاست خارجی عراق.....
۴۷	۳-۳- جامعه‌شناسی سیاسی عراق و جایگاه گروه‌های اجتماعی.....
۴۷	۳-۳-۱- دوران حاکمیت حزب بعث.....
۴۸	۳-۳-۲- جامعه‌شناسی سیاسی عراق بعد از ۲۰۰۳.....
۵۲	۳-۴-۱- بازیگران منطقه‌ای و سیاست خارجی عراق جدید.....
۵۲	۳-۴-۱- سوریه و عراق جدید.....
۵۴	۳-۴-۲- عربستان سعودی و عراق جدید.....
۵۵	۳-۴-۳- ترکیه و عراق جدید.....
۶۰	۳-۵- نظام بین‌الملل.....
۶۲	۳-۶- منابع طبیعی (نفت).....
۶۲	۳-۶-۱- صادرات نفت.....
۶۳	۳-۶-۲- وجود ذخائر سرشار نفت در زیرسیستم خاورمیانه و خلیج فارس.....
۶۸	جمع‌بندی فصل سوم.....

فصل چهارم: تاریخچه نفت و طرح‌های توسعه‌ی نفتی عراق

- ۱-۴- قرارداد‌های نفتی عراق قبل از ۲۰۰۳ ۷۱
- ۲-۴- قرارداد‌های نفتی عراق و استراتژی‌های نفتی این کشور بعد از ۲۰۰۳ ۷۶
- ۱-۲-۴- طراحی چارچوب حقوقی قرارداد‌های عراق ۷۶
- ۲-۲-۴- استراتژی‌های نفتی و برنامه‌های آینده‌ی نفتی عراق ۷۸
- ۱-۲-۲-۴- برنامه‌ی ۱۰ ساله ۷۸
- ۲-۲-۲-۴- اجرای برنامه ۷۸
- ۳-۲-۲-۴- اقدامات عراق در راستای اجرای برنامه‌ها و طرح‌های نفتی ۷۸
- ۳-۴- تشکیلات سازمانی صنعت نفت و میادین نفتی عراق ۸۲
- ۴-۴- پالایشگاه‌های نفتی عراق ۸۴
- ۵-۴- خطوط لوله نفتی عراق ۸۶
- ۱-۵-۴- خط لوله کرکوک - حدیثه ۸۶
- ۲-۵-۴- خط لوله کرکوک - بانیا ۸۶
- ۳-۵-۴- خط لوله کرکوک - دورتیول ۸۷
- ۴-۵-۴- خط لوله کرکوک - جیهان (ITP) ۸۷
- ۵-۵-۴- خط لوله IPSA ۸۷
- ۶-۴- تولیدات، ذخائر و صادرات نفت خام عراق ایران طی سال‌های ۱۹۹۵-۲۰۱۰ ۹۰
- جمع بندی فصل چهارم ۹۴

فصل پنجم: نفت و سیاست خارجی عراق با ایران: تعارض یا همکاری

- ۱-۵- نفت، ژئواکونومی و سیاست خارجی ۹۷
- ۲-۵- مدل نظری پیوند نفت و سیاست خارجی در عراق ۹۸
- ۳-۵- الگوی رفتاری تعارضی عراق نسبت به ایران ۱۰۱
- ۱-۳-۵- عملیاتی کردن مدل نظری ۱۰۱
- ۲-۳-۵- منابع تنش‌ها و تعارضات بین عراق و ایران بعد از صدام ۱۰۵
- ۱-۲-۳-۵- اختلافات مرزی ۱۰۵
- ۲-۲-۳-۵- منابع آب ۱۰۸
- ۳-۲-۳-۵- تروریست‌ها ۱۱۰
- ۴-۲-۳-۵- نفوذ صهیونیسم در کردستان عراق ۱۱۲
- ۵-۲-۳-۵- دریافت غرامت جنگ تحمیلی ۱۱۴

عنوان

صفحه

- ۴-۵- متغیر نفت و الگوی رفتاری تعارضی عراق نسبت به ایران ۱۱۶
- ۱-۴-۵- رقابت در برداشت از میادین مشترک ۱۱۶
- ۱-۱-۴-۵- رقابت برای کسب جایگاه دوم در اوپک و در نتیجه رادیکال شدن سیاست خارجی عراق ۱۲۳
- ۲-۱-۴-۵- احیای رقابت‌های ژئوپلیتیکی گذشته ۱۲۶
- نتیجه‌گیری ۱۳۰

فهرست منابع و مأخذ

- منابع فارسی ۱۳۵
- منابع انگلیسی ۱۴۳
- سایت‌های اینترنتی ۱۴۴

فهرست جدول ها

عنوان	صفحه
جدول ۱-۴ - تولید نفت عراق پیش از جنگ با ایران (ارقام به هزار بشکه در روز).....	۷۴
جدول ۲-۴ - تولید عراق در طول جنگ تحمیلی علیه ایران (ارقام به هزار بشکه در روز).....	۷۴
جدول ۳-۴ - تولید نفت عراق پیش از اشغال کویت (ارقام به هزار بشکه در روز).....	۷۵
جدول ۴-۴ - تولید نفت عراق از زمان تحریم سازمان ملل (ارقام به هزار بشکه در روز).....	۷۵
جدول ۴-۵ - وضعیت میادین و شرکت‌های خارجی مشارکت‌کننده در مناقصه‌ی	
دور نخست.....	۸۰
جدول ۴-۶ - وضعیت میادین نفتی عراق در مناقصه‌ی دور دوم.....	۸۱
جدول ۴-۷ - مناطق عملیاتی نفتی عراق.....	۸۳
جدول ۴-۸ - انواع میادین عراق.....	۸۳
جدول ۴-۹ - میزان ذخائر و تولید نفت در میادین توسعه‌یافته عراق بر اساس	
توزیع استانی این میادین.....	۸۳
جدول ۴-۱۰ - میزان ذخائر و تولید نفت در میادین توسعه نیافته عراق بر اساس	
توزیع استانی این میادین.....	۸۴
جدول ۴-۱۱ - پالایشگاه‌های عراق و میزان تولیدات.....	۸۵
جدول ۴-۱۲ - وضعیت خطوط لوله‌های داخلی عراق برای انتقال نفت خام به	
پالایشگاه‌های این کشور.....	۸۸
جدول ۴-۱۳ - ساختار بنادر و خطوط نفتی عراق.....	۸۸
جدول ۴-۱۴ - ذخائر نفتی ایران و عراق طی سال‌های ۲۰۱۰-۱۹۹۵.....	۹۰
جدول ۴-۱۵ - صادرات نفت خام عراق و ایران طی سال‌های ۲۰۱۰-۱۹۹۵.....	۹۱
جدول ۴-۱۵ - تولیدات نفت خام عراق و ایران طی سال‌های ۲۰۱۰-۱۹۹۵.....	۹۲
جدول ۵-۱ - صادرات نفت خام واحدهای منطقه‌ی خاورمیانه به مناطق مختلف	
جهان (b/d۱.۰۰۰) در سال ۲۰۱۰.....	۱۰۳

فهرست نمودارها

صفحه	عنوان
۷۳	نمودار ۴-۱- وضعیت عراق و صنعت نفت آن کشور در ۴۰ سال گذشته.....
۷۶	نمودار ۴-۲- تولید نفت در کشورهای منطقه خلیج فارس (۱۹۸۹-۱۹۷۰).....
۹۳	نمودار ۴-۳- میزان تولید مصرف نفت عراق طی سال‌های ۲۰۰۹-۱۹۹۰.....
۹۳	نمودار ۴-۴- میزان تولید و ۹۴ مصرف نفت ایران را طی سال‌های ۱۹۷۷ تا ۲۰۱۰.....
۱۲۶	نمودار ۵-۱- سبد قیمت نفت اوپک از ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۲.....

فهرست نقشه‌ها

صفحه	عنوان
۸۹	نقشه ۴-۱ خطوط لوله‌ی نفت عراق
۱۱۷	نقشه ۵-۱- میادین مشترک نفت ایران و عراق

فصل اول

مقدمه

۱-۱- بیان مسئله

از آغاز اکتشاف نفت در جهان، همواره یک نوع رابطه‌ی نزدیک بین نفت و سیاست خارجی وجود داشته است؛ به نحوی که نفت و سیاست خارجی در کشورهای تولیدکننده‌ی نفت؛ دو متغیر تأثیرگذار بر یکدیگر بوده‌اند. از زمان اکتشاف اولین چاه‌های نفت، بویژه با شکل‌گیری دولت‌های رانتیر، این نفت بوده است که به عنوان یکی از مهم‌ترین متغیرهای تأثیرگذار بر سیاست خارجی عمل کرده است. این تأثیرگذاری در کشورهای خاورمیانه روندی فزاینده داشته است. از جمله این کشورها عراق است. از زمان اکتشاف نفت در عراق در سال ۱۹۲۷، سیاست خارجی این کشور؛ شکل خاصی به خود گرفته است. عراق ضمن داشتن سابقه‌ی پرفراز و نشیب در رابطه نفت و سیاست، یکی از تولیدکنندگان اصلی نفت در جهان به‌شمار می‌آید. بعد از ایران و عربستان، عراق از نخستین کشورهایی بود که به عنوان یک کشور نفت‌خیز مطرح شد؛ چه دولت‌های پادشاهی در عراق و چه دولت‌های انقلابی و رادیکال مبتنی بر حزب بعث، از نفت به عنوان یک متغیر تأثیرگذار در سیاست خارجی بهره برده‌اند. از زاویه‌ی دیگر وضعیت تازه‌ی نفت در عراق، بر اهمیت انرژی در خلیج‌فارس افزوده است؛ که این خود می‌تواند رقابت قدرت‌های بزرگ در این منطقه را تشدید نماید. عراق به عنوان یکی از بازیگران عمده در اقتصاد و سیاست نفت، متأثر از این نقش و جایگاه در عرصه‌ی بین‌المللی بوده و خواهد بود.

قبل از جنگ جهانی دوم، در این که شمال بین‌النهرین ممکن است دارای میداین نفتی سرشار باشد تردیدهایی وجود داشت. اما در ۱۳ اکتبر ۱۹۲۷، در پی یک‌سری اکتشافات در عراق؛ اولین اکتشاف نفتی در محلی به نام "دیاره" واقع در منطقه‌ی کرکوک به ثمر رسید و چاه نفتی "بابا گورگور" فوران کرد و عراق پا به میدان رقابت نفتی خاورمیانه گذاشت. در سال ۱۹۲۸ شرکت نفت عراق تأسیس و پس از آن ۲ شعبه شد : ۱- کمپانی نفت موصل برای بهره‌برداری از منابع نفتی شرق و دجله و ۲- نفت بصره برای استخراج منابع جنوب کشور.

میزان ذخائر اثبات شده‌ی این کشور حدود ۱۴۳ میلیارد بشکه برآورد شده است. عراق سومین کشور دارنده‌ی ذخائر نفت در خاورمیانه؛ پس از ایران و عربستان است. میزان تولید نفت عراق، پس از حمله‌ی آمریکا به به آن کشور (به دلیل آشوب‌های ناشی از جنگ) افت

کرد؛ اما پس از سال ۲۰۰۶، دولت عراق بر مبنای توافق‌نامه‌ی پشتیبانی فنی دو ساله، هم‌چنین برنامه‌ها و مناقصه‌های جدید نفتی؛ سعی در توسعه میادین نفتی خود؛ علی‌الخصوص میادین مشترک نفتی خود دارد. توسعه‌ی چهار برابری توان تولید این کشور، با امکانات صادرات ۱۲ میلیون بشکه در روز (بیش از چهار برابر ایران) و با جمعیت نصف ایران و نیز توجه به پیشینه‌های تاریخی شناخته شده از رفتار و عملکرد غیردوستانه‌ی منطقه‌ای این کشور، نه فقط موجب نگرانی ناشی از جابجایی موقعیت جهانی ایران در بازارهای نفت و تأثیرگذاری آن در روابط بین‌المللی است، بلکه نگرانی‌های جدی‌تری را در رابطه با امنیت شکننده‌ی مرزها و روابط فی‌مابین موجب خواهد شد؛ چرا که یک عراق بسیار ثروتمندتر و قدرتمندتر از ایران، نه یک فرصت، بلکه می‌تواند یک تهدید محسوب شود. پس می‌توان گفت که یکی از مهم‌ترین ارکان و گاهی مهم‌ترین رکن روابط سیاسی عراق با کشورهای همسایه و بسیاری از کشورهای عضو اوپک، مسئله‌ی نفت و انرژی و رقابت یا عدم رقابت در این مقوله است.

نزدیک به یک قرن تاریخ سیاست خارجی عراق؛ مشحون از ستیزه، مناقشه‌ی ارضی - مرزی و سرانجام جنگ و نبرد با کشورهای همسایه بوده است؛ به گونه‌ای که تجاوزگری و توسعه‌طلبی یکی از ویژگی‌های ماهوی سیاست خارجی این کشور شده است. اگرچه این توسعه‌طلبی و رقابت عراق با کشورهای منطقه؛ را نمی‌توان معلول یکی از عوامل فردی، ملی یا بین‌المللی صرف دانست؛ اما با این وجود، این نوشتار بر این مسئله استوار است که از میان متغیرهای دخیل در سیاست خارجی عراق، متغیر نفت، مهم‌ترین عامل تأثیرگذار بر سیاست خارجی این کشور در منطقه به خصوص نسبت به ایران بوده است. در حمله‌ی صدام حسین به کویت نیز در سال ۱۹۹۰، چاه‌های نفت کویت و رقابت این دو کشور در میادین مشترک، نقش اساسی داشت. این رقابت‌ها با سایر همسایگان از جمله عربستان سعودی و از زاویه‌ای متفاوت با ترکیه نیز ادامه داشته است. از طرف دیگر؛ رقابت نفتی با ایران، باعث شد که سیاست نفتی ایران از وضعیت خاصی برخوردار شود؛ از جمله تأثیرات نفت در جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، اعمال تخفیف‌های پی در پی بود که قیمت نفت ایران را در سطح پایین‌تری نسبت به غالب کشورها قرار می‌داد تا هزینه‌ی اقدام تهاجمی علیه تجاوز نیروهای عراق تدارک دیده شود. همین آثار منفی بود که بحث ضرورت اتخاذ دیپلماسی نفتی در وزارت نفت و وزارت خارجه‌ی ایران بعد از جنگ را مطرح کرد.

از طرف دیگر در تمامی این سال‌ها، در حالی که ایران و عراق با یورش‌های نظامی و حملات هوایی و موشکی، جنگ فرسایشی را تداوم می‌بخشیدند، تنش‌ها در اوپک شعله‌ور می‌شد؛ به گونه‌ای که عراق سیاست سهمیه‌بندی را نپذیرفت و به تصمیمات متخذه‌ی سازمان خدشه وارد می‌ساخت. نگاهی به گذشته نیز ثابت می‌کند رابطه‌ی ایران با عراق بیش از دیگر مناسبات دوجانبه‌ی ایران در خاورمیانه؛ مملو از تعارض است. ایران از دیرباز با ادعای عراق؛ مبنی بر داشتن سهم مساوی با ایران در تولید نفت اوپک، معترض بوده و همواره بر این نکته تأکید

داشته که؛ جمعیت بسیار کمتر عراق گویای این است که این کشور نیاز نسبتاً کمتری به نفت دارد. رهبران عراق نیز همواره ادعا کرده‌اند که؛ راه‌های قابل اعتمادی برای صادرات نفت خود ندارند و کمی طول سواحل عراق در خلیج فارس، این کشور را در موقعیت ژئوپلیتیکی متناقضی قرار داده است. بنابراین رقابت و تا حدودی کمتر همکاری، بخش عمده‌ای از کنش‌های موجود در سیاست خارجی عراق با همسایگانش را شکل داده است. نظم نوین منطقه‌ای نیز در پی تحولات عراق و افغانستان، فرصت‌ها و تهدیدات تازه‌ای در خاورمیانه ایجاد کرده است. در این میان؛ سیاست‌های نفتی یکی از عوامل عمده‌ی تصادم میان عراق و همسایگانش در گذشته و آینده خواهد بود.

۲-۱ - ادبیات پژوهش

در مورد سیاست خارجی عراق در خاورمیانه و همچنین موضوع نفت عراق؛ به طور جداگانه کتب، مقالات و پایان‌نامه‌هایی نگارش یافته است. از جمله مقالاتی که در داخل کشور به بحث درباره سیاست خارجی عراق پرداخته‌اند؛ می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

سید جلال دهقانی (۱۳۸۲) در مقاله‌ای تحت عنوان ((منطق ژئوپلیتیک در سیاست خارجی عراق: علل و پیامدها))، به بررسی عوامل توسعه‌طلبی در رفتار و سیاست خارجی عراق پرداخته است که از میان متغیرهای مختلف؛ عوامل ژئوپلیتیکی و موقعیت جغرافیایی عراق را به عنوان مهم‌ترین عامل در توسعه‌طلبی رفتار سیاست خارجی عراق، عنوان کرده است.

محمود سریع القلم (۱۳۷۴) در مقاله‌ای تحت عنوان ((تبیین مبانی سیاست خارجی عراق))؛ به متغیرهای ملموس و ناملموس؛ که نقش قابل ملاحظه‌ای در شکل‌گیری، فراگرد و ایجاد رفتار سیاست خارجی عراق به ویژه در دو دهه‌ی اخیر داشته است، اشاره کرده است. تکامل ساختار سیاسی، طرز تفکر نخبگان، قشربندی اجتماعی جامعه و موقعیت جغرافیایی از جمله متغیرهایی است که سریع‌القلم در این مقاله به آن اشاره داشته است.

یوسفی (۱۳۸۸) نیز در کتابی تحت عنوان ((مبانی سیاست خارجی عراق: از منظر نظریه‌ی سیستم‌ها)) به سیاست خارجی عراق اشاره داشته است.

کیهان برزگر (۱۳۸۵) در کتابی تحت عنوان ((سیاست خارجی ایران در عراق جدید)) به بررسی مؤلفه‌های موثر بر سیاست خارجی ایران در عراق بعد از صدام، همچنین فرصت‌ها و چالش‌های عراق جدید برای سیاست خارجی ایران پرداخته است.

در خارج از کشور نیز کتاب‌ها و مقالاتی در زمینه‌ی سیاست خارجی عراق نوشته شده است؛ که از آن جمله می‌توان به دو مورد زیر اشاره داشت:

انوشیروان احتشامی (۲۰۰۴) در مقاله‌ای انگلیسی تحت عنوان ((ایران پس از سقوط